

İSLÂM TARİHÇİSİ PROF. DR. MUSTAFA FAYDA

Mehmet Demirci

Bu yazıda bir nehir söyleşi kitabından söz edeceğim. Üst başlığı şöyle: *“İslam Tarihçiliğine Adanan Altın Bir Ömür.”* Kitabın adı: *Prof. Dr. Mustafa Fayda*. Arka kapaktan iki cümle:

“İslam Tarihi alanında asrımızda yetişmiş büyük ilim adamlarından biri de Prof. Dr. Mustafa Fayda’dır. Mustafa Fayda İslam tarihine vukufiyeti ve yakın tarihe şahitliği açısından bilhassa gençlerin mutlaka tanınması gereken bir şahsiyettir.”

Mustafa Fayda Konya İmam-Hatip Okulu’ndan benim sıra arkadaşımıdır. Çalışkan, duygulu, vatan, millet, din, iman, Kur’an ve Hz. Peygamber sevgisiyle dopdolu olan iyi bir sosyal bilimcidir. Alanında 25’ten fazla doktora öğrencisi yetiştirdi, bunlardan çoğu halen üniversitelerde hocalık yapmaktadır. Bu öğrencilerinden Prof. Dr. Eyüp Baş ve Prof. Dr. Fatih Erkoçoğlu, Fayda Hoca’yla uzun bir nehir söyleşi yapmışlar ve kitap olarak yayımladılar. (Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Aralık, 2023) Kitaptan bazı bölümler aktaracağım:

Din Göevlilerine Haksız Eleştiri

Mustafa Fayda Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi’nde iki dönem dekanlık yaptı. Ayrıca Fakültesini temsilen Üniversite Senatosunda bulundu. Aynı görevi İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi’nde de yaptı. Aşağıdaki olay bu görevleri sırasında geçmiş olmalıdır. Şöyle anlatır:

“Bir gün üniversite senatosunda gericilik, ilericilik konusu açıldı ve (hocalardan bazıları) bizlere cahil olduğumuzu söylediler. Ben her zaman savduğum gibi orada da şöyle söyledim: ‘Câmi cemaati içinde siz olmadığınız için imam kendini bakkal Mehmet Ağa’nın akorduna göre ayarlıyor. Cemaatte siz de olsanız imam akordunu size çevirmeye mecbur kalır.’ Bu sözlerime hiçbir cevap vermediler. Türkiye’nin problemi işte budur. Hele bizim İlahiyat hocalarına ise çok kızıyorum, onları hiç anlamıyorum. Mesela bunlardan bazıları ‘Halk yanlış kadere inanıyor.’ diyorlar. İyi ki bu halk kendi kültürünü az çok muhafaza ediyor. Bizim münevverimiz Avrupa kültüründen ‘dinin terakkiye mâni olduğunu’ öğrenmiş. Bunu bütün Türk münevveri değişmeyen bir tabiat kanunu gibi biliyor, inanıyor ve bu anlayış hepimize sirayet ediyor.”

Endonezya Nasıl Müslüman Oldu?

Mustafa Fayda farklı bir konuya değinmiş:

“Çok yanlış bir tarih formasyonumuz var. Mesela dünyanın en fazla Müslüman nüfusuna sahip Endonezya’da, İslâmlaşma savaş yoluyla olmamış, oraya hiçbir Müslüman ordusu gitmemiş. Gidenler kim biliyor musunuz? Allah deyince kalbleri titreyen dervişler ve tüccarlar. İşte bu sebeple bugün harp etmeden de yapabileceğimiz işler var. Yeter ki biz İslâm ruhunu, Kur ân ruhunu ve Muhammedî ruhu Müslümanların kalbinde ve zihninde mâkes bulduğu tezahürlerle mezcedip yeni bir ruh meydana getirebilelim. Buna Kur’ân-ı

Kerîm'in tabiriyle 'halk-ı cedîd' deniyor. 5-6 âyette geçiyor bu ifade. Âyetlerin bir kısmı, ölünce kemiklerden yeni insan olup olmayacağını açıklamak için kullanılıyor. Yalnızca iki âyette ise dünyada yeniden halk-ı cedîd olur diyor. İşte biz bu iki âyete sığınıyoruz.”

(Buraya bir not düşelim: Fayda Hocamız bir süredir Halk-ı Cedid (yeniden doğuş), Îlây-ı Kelimetullah, Kızılma, İslâm Fütûhâtı gibi konular üzerinde çalışmaktadır; tamamlanıp, yakında basılması dileğiyle.)

Kur'an Ve Hz. Peygamber

Mustafa Fayda bir soru üzerine Kur'ân-ı Kerim ve Peygamber Efendimizin durumu hakkında şunları söyler: “Kur'ân-ı Kerîm, Peygamberin kendisidir.” diyeceğim de şaşırılmış bu Mustafa Fayda derler diye korkuyorum. Onun için Kur'ân-ı Kerîm olmaksızın Peygamberimizi anlama çalışmaları eksiktir

'Bu rivayet sahih mi, değil mi?' konusunu ben reddetmiyorum, bu sorgulama her zaman yapılmalı. Fakat onun dışında Peygamberimizin hayatı yalnızca siyer, tarih, ensâb, coğrafya kitaplarından çıkarılamaz. Kuran-ı Kerîm ruhunu yani Peygamberin ve ashabının tuttuğu çizgiyi kavramamız lazım. Onun için siyer metninde (yani Peygamberimizin hayatını konu edinen yazılarda) geçenleri de bu çizgiye, Allah'ın bu endazesine uydurmamız, en azından uydurmaya gayret etmemiz lazım. Rivayetler karşısında dengemizi Kur'an ruhu sağlasın. Ve bunları derken Kur'ân-ı Kerim bütün bilgileri içeriyor demiyorum, içerdiği bilgileri kullanalım diyorum.”

Anadolu Müslümanlığı

15. yüzyılda yaşamış Yazıcıoğlu Ahmed ve Mehmed'e ait *Muhammediye*, *Ahmediye* ve *Envâru'l-Aşîkîn* adlı kitaplar asırlar boyunca milletimiz tarafından okuna gelmiş eserlerdir. Bunlar geniş halk kütlelerinin dinî hayatına yön vermiştir. Cumhuriyetten sonraki pozitivist görüşlü eğitim anlayışı sonucu bu tür kitaplar okunmaz oldu. Mustafa Fayda Hocamız bu vesile ile halk Müslümanlığı, Anadolu Müslümanlığı veya onun söyleyişi ile kocakarı Müslümanlığı meselesine dikkati çeker ve konuyu dile getiren ifadelerinde şunları söyler:

“*Muhammediye* ve benzeri kitapların okunması nerdeyse yasaklandı yanlış kader anlayışına yol açıyor dendi, 70 senedir okunmuyor. Ne düzeldi peki.,.

Konya'daki esnaf, zengin olmuş ihracat yapıyor. Dil bilen fakülte mezununu yanına memur olarak almış, sonra kendisi de çat pat öğrenmiş, ayakkabı tüccarlığı yapıyor. Çin'e kadar gidiyor. Ama Anadolu İslâm'ını ruhunda taşıyor. Hamdolsun, kocakarı Müslümanlığını devam ettiriyor. Herkesin beğendiği kocakarı Müslümanlığı bizim İlahiyat hocalarının gözüne çok battı. Bu hocalara 'Getirin siz yerine daha iyisini koyun da görelim kaleminiz var, kâğıdınız var, sözünüz var.' diyorum. Önce bir muvaffak olun da kocakarı Müslümanlığı ile sonra mücadele edin. Bir semerenizi görelim. Bana göre bizim enerjimiz olan dine düşman kesilen, cephe alan, ilgisi dışında bırakan üç çeşit münevverimiz var. Bu üç çeşidi kazanmak için emek çekmeleri gerekiyor. Niçin tutup *Ahmediyye*, *Muhammediyye* okuyanları hırpalıyorsunuz. Camimize bir avuç

adam gelip dinliyor, mevlid okuyoruz. Size hiç kimse ‘Mevlid oku!’ dedi mi? Ben anama babama bir defa mevlid okuttum. Bir daha da okutamıyorum, kimse zorlamıyor ki bunun için.”

Muaviye Hakkında

Dinî çevrelerde Muaviye konusu tartışmalı bir meseledir. O ashaptan biridir, bir ara vahiy kâtipliği yapmıştır. Ama siyasî hayatta gönülleri inciten uygulamalara ön ayak olmuştur. Hz. Ali ile olan politik mücadelesi sert geçmiştir. Fayda Hocamız bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmiş:

“Ben Hasan-ı Basri hazretleri meşrebindenim. O şöyle der ‘Muaviye üç şey yaptı ki bunlardan biri bile insanın felaketi için yeterlidir.’ Onun yaptıklarının bir devamı olarak Peygamber Efendimizin torunlarına Kerbelâ’da revâ görülenler, hem sonuçları hem vakıanın bizzat kendisi ile insanı dilhun ediyor (kan ağlatıyor). Bugün de ümmet hâlâ bu iftirakın (ayrılığın) ve düşmanlığın maddi, manevi sıkıntılarını üzerinde taşıyor. Öyle görünüyor ki kıyamete kadar da bunun izlerini özellikle İslâm’ın iki muhalif cephesi olarak Şia ve Ehl-i sünnet arasında görmeye devam edeceğiz. Özellikle Türk tarihinde büyük zararını gördük. Ben Siyonizm, Haçlılar ve Şia’nın İslâm dünyasına devamlı düşmanlık sürdürdüğüne inanan bir garip hocayım. Oğlu (Yezid) hakkında konuşmaya değmeyeceği için buradaki mesûliyyet-i evvelin (ilk sorumluluk) de Muâviye’ye ait olduğunu düşünüyorum. Ama şunu da söylüyorum: İyi veya kötü konuşulurken bazen ölçüyü kaçıırız. İnsanın iyilik veya kötülük yapması şeytana veya meleğe benzemez. Çünkü şeytan iyilik yapamaz, melekten de kötülük zuhur etmez. İnsanlar ise her ikisini yapabilir, sadece kötü yönü ile yargılamamak gerekir. Muâviye’nin halifeliği boyunca, Hz. Peygamber dönemindeki fütihat ruhu devam etmiş, İstanbul kuşatılmış, Kıbrıs fethedilmiştir. Bu parlak gelişmeleri kenara atamayız. Böyle görüş bildirmekle de bütün bunları ke’en lem yekûn addetmiş olmam (hiç olmamış gibi saymam). Müslümanların iyiyi kötüyü ölçerken haddi aşmamaları gerektiğini unutmamalıyız.”

Hz. Ömer’de Sorumluluk Duygusu

Fayda Hocamız devam eder: “Hz. Ömer’in fitraten sert ve atak bir kişi olduğunu biliyoruz. Hatta bu özellik ona babasından intikal ediyor. Onun için Peygamberimize düşmanlıkta da oldukça ataktı. Fakat bu şedit fitratlı (sert yaratılışlı) insanların gönül dünyaları, hisleri de çok canlı oluyor. Hz. Ömer’in Müslüman olduktan sonraki en önemli özelliği sorumluluk duygusunun son derece zenginleşmesi ve hassaslaşmasıdır. Mehmed Akif’in de ifade ettiği gibi bizim kültürümüzde Hz. Ömer’in adaletine örnek olarak Dicle Nehri’nin kenarında kaybolan kuzu hikâyesi anlatılır. Hâlbuki Dicle Nehri’nin kenarında kaybolan kuzu, adaleti değil; mesuliyet (sorumluluk) duygusunu temsil eden bir davranıştır. Adalet, kuzuyu haksız yere alan birinden geri alıp sahibine teslim etmektir. Hz. Ömer ise mesuliyet duygusu ile hırsızlığı önlemeyi ve sahibini mağdur etmemeyi arzu ediyor. Peygamberimizin hayatında ortaya çıkan problemler hakkında da bu hassasiyetinin izlerini görüyoruz.”

Hz. Ali'nin Yönetim Anlayışı

Hz. Ali'nin yönetim anlayışı hakkındaki soruya Mustafa Fayda'nın cevabı şöyle:

“Biz bu dünyaya iyi yönetim yapmak için gelmedik. Hz. Ali, ‘Muâviye’den biati al ondan sonra azlet’ diyenlerin sözünü tutmuyor çünkü bunu münafıklık gibi görüyor. Ali Efendimiz, Allah’a yaptıklarımızdan hesap vereceğimizi hiç unutmamış. Buna kötü yönetim diyenler var ama ben demiyorum. Onun için hepsinde Hz. Ali Efendimiz haklıdır ve ı Kur’ân’ın esaslarına göre amel etmiştir (davranmıştır). Hz. Ayşe annemizi Cemel’e katıldı diye hiç tenkit de etmedim ben. Çünkü Buhârî’de, Hz. Ayşe’nin kendi ağzından bir rivayet var. Diyor ki: ‘ve karne fi büyûtikünne...’ âyetini okudukça Ayşe anamız yaşmağı ıslanana kadar ağlarmış. Şimdi soruyorum size, yaptığından pişman olan bir insanın tenkidini yazmakta nasıl bir maksat olabilir. Ben bu sebeple Ansiklopedi maddesine bu konuyu hiç yazmadım. Kimse de yaz demedi bana, yazmadım. Hz. Ali Efendimiz de ganimetleri isteyenleri, ‘Peygamberin hanımının hanginizin hissesine düşmesini istersiniz?’ diyerek azarlıyor. Hz. Ayşe’yi çocukları (Hz. Hasan ve Hüseyin) ile izzet ve ikramda bulunarak Medine’ye gönderiyor. Burada ancak susulur, tabii gözünüzde yaş varsa ağlamak serbest.”

Burada şu açıklamayı ekleyelim: O günlerin politik dalgalanmalarının etkisiyle ortaya çıkan Cemel Vak’ası (hicri 36 / miladi 656), Hz. Ali ile Hz. Ayşe arasında cereyan eden talihsiz bir savaşın adıdır. Hz. Ayşe cephede bir deve üzerinde bulunduğu için bu olaya “Cemel (deve) Vak’ası” dendi. Sonunda Hz. Ali galip geldi.

Fayda Hocamızın atıfta bulunduğu âyet Ahzab suresinin 33. âyeti olup, Peygamber hanımlarının nasıl davranmaları gerektiğini bildirmektedir. “Evlerinizde vakarınızla oturun..” diye başlayan bu âyeti okudukça Hz. Ayşe’nin, Cemel savaşına katılmaktan dolayı derin bir pişmanlıkla baş örtüsünün kenarı ıslanacak kadar gözyaşı döktüğü anlaşılıyor.

O günkü savaşlarda âdet olduğu üzere, galip gelen taraf askerlerine mağluplardan elde edilen mallar (ganimet) ve esirler dağıtırdı. Cemal Savaşı’ndan sonra Hz. Ali bu âdeti yerine getirmedi, yenilen taraftan ele geçirilen malları ve esirleri paylaştırmadı.

Diyanet İslâm Ansiklopedisi’ndeki “Hz. Ayşe” maddesini Mustafa Fayda Hocamız yazmıştır. Yukarıdaki ifadelerinden anlaşıldığı üzere; Cemel Vak’asında kim haklı kim haksız gibi konulara özellikle değinmek istemediğini anlıyoruz.

İslâm tarihçiliğine Adanan Altın Bir Ömür Prof. Dr. Mustafa Fayda kitabında çeşitli dînî, sosyal ve kültürel konularda çok kıymetli hatıra, bilgi, gözlem ve düşünceler yer almaktadır. Söyleşi şeklinde olduğu ve Hocamızın ince esprileriyle süslendiği için çok da kolay okunmaktadır.

